

A vizuális kommunikáció mint tantárgy

KÁRPÁTI ANDREA

„Kedves Lányok és Fiúk! Ha anélkül kezdenétek hozzá ennek a tankönyvnek a feldolgozásához, hogy tudnátok, mindez mire való, bizonyára nem sok jó sülné ki a dologból. Ezt a könyvet ezért úgy állítottuk össze, hogy minden egyes témánál lehetőségetek legyen eldönteni, megéri-e nektek foglalkozni az adott anyag-résszel. Úgy képzeljük a dolgot, hogy a tanáraitokkal együtt nézitek át a könyvet, és közösen döntötök arról, mit és hogyan fogtok tanulni, hiszen ki tudná nálatok jobban, mi érdekel benneteket, mire képes az osztályotok és mennyi idő alatt?” (1)

Kedves kolléga, most egy pillanatra feledkezz el írásom címéről, és próbáld elfogulatlanul megállapítani, vajon melyik általános iskolai tantárgy „imázsához” illik legjobban az alábbi idézet? Valószínűleg a társadalomismereti tárgyak jutnak először eszedbe, változó világnézetünk át- meg átírt „alapjai”, esetleg egy irodalomtanítási kísérlet, az életmód-táborok, olvasókörök szellemében fogant, elszántan gyermekcentrikus vállalkozás? Vagy nem is találgatsz, mert a pedagógus szakma ellen elkövetett merényletnek tartod, ha egy tankönyv bevallottan a diákot tekinti a metodikai bölcsességek legfőbb forrásának? Hiszen honnan is tudhatja az a gyerek, mire képes, mikor és miért... A gyerek kezdetben tényleg nem tudta, mit is akarnak tőle, és alaposan meglepődtek a szülei is, amikor 1978 szeptemberében több ezer német 12-14 éves diák először vitte haza új rajz-tankönyvét. A címlapon a megszokott „Művészet” (Kunst) szó mellett – ami, bár szebben hangzik, pontosan azt fedi, amit nálunk a hagyományos tantárgynév: a rajzot – három rejtélyes szót is látott: Vizuális Kommunikáció és Design. A tartalomjegyzék így kezdődött:

„ 1. rész: Szempontok a rajztanítás megítéléséhez

- 1) Miért jártok iskolába?
- 2) Mik azok az 'érdekek'?
- 3) Az iskolabajlás mely indokai felelnek meg a Ti érdekeiteknek?
- 4) A rajztanítás mely céljai szolgálják a Ti érdekeiteket?

2. rész: A művészet és az élvezet

- 1) Mi segíthet abban, hogy jobban élvezzétek az életet?
- 2) Létezik-e 'értékes' és 'értéktelen' szórakozás?" (2)

És így tovább: a négy vékony, fekete-fehér képekkel illusztrált, politikai brossúrára emlékeztető – a német rajzpedagógiát hagyományosan jellemző veretes szövegű, igényes kiállítású és ennek megfelelően drága tankönyveivel minden rokonságot megtagadó – műből a tizenéves olvasók megtudhatták, melyek a jó és rossz ízlés kritériumai, mit lehet tanulni a képzőművészet, építészet és tárgykultúra alkotásaiból, hogyan vált a művészet státusszimbólummá – és mit tehetünk ez ellen. Végül a tankönyvszerző – a göttingai egyetem legfiatalabb professzora, az 1968-as egyetemi barrikádharok hőse, népszerű kritikus és képzőművész – arra is megtanítja egyenrangú partnerként kezelt ifjú közönségét, hogyan tehetik saját rajztanulásukat élvezetesebbé és egyáltalán: magát a művészetekkel való foglalkozást értelmesebbé. Ha a vizuális kommunikáció kerül szóba, a *köznapiból a művészetpedagógiai régióba emelt műfajokat és technikákat* szokás em-

legetni; a képi közlés modern csatornáit: a videoklipeket és reklámfilmeket, képregényeket és óriásplakátokat, a dolgok villódzó felszínét és vonzó, de gyakran hamis csomagolását. Valóban fontos, hogy mindez: a hétköznapi banális és kirívó, a művészi izléssel ellenkező, majd abba integrálódó jelenségek utat találtak a vizuális nevelésbe. De ugyanilyen fontos, ha ugyan nem még sokkal jelentősebb számunkra az a *pedagógiai paradigmaváltás*, amely az irányzat legnépszerűbb tankönyvévé vált, fent ismertetett műben öltött testet. A rajztanár és növendéke *a mester és tanítvány évezredes hagyományokkal terhelt viszonyából nézőtársi, alkotópartneri, sőt: küzdőtársi kapcsolatba lépett*.

A vizuális kommunikáció mint rajztanítási irányzat színrelépése alapvetően különbözött szelidebb és szolidabb elődeiétől – gyökerei nem művészeti, de nem is lélektani vagy neveléstudományi mozgalmakban keresendők. Nem először – és a két német állam egyesítésével járó iskolai történéseket figyelve, minden bizonnyal nem is utoljára – változott meg a világ a rajzórakon társadalmi indíttatásra a hetvenes évek elején. A nyugatnémet rajzpedagógia külön története 1945-tel kezdődik. (3) Míg az ország keleti felén az újjáépítést és a felszabadító szovjet seregeket dicsőítő „gyermekrajzok”, feliratok és szobrocskák születtek – szükségszerűen abban a modorban, amit az iskolások ismertek (tehát a hitleri nemzetiszocialista propaganda rajzpedagógiájának könnyfakasztóra megkomponált, de hideg precizitással kivitelezett, ősgermán mitológiai és folklorisztikus motívumokban bővelkedő modorában) –, nyugaton a rajztanárok a háború okozta megrázó kódtatásokat a „*múzsai neveléshez*” („*Musische Erziehung*”) *való visszatéréssel* kívánták enyhíteni. Képzeljünk el egy félig rommá lőtt iskolát, ahol az egyetlen épen marad helyiségben, petróleumlámpa fényénél, furulyázik egy rajztanár. (Valamilyen hangszeren a múzsai nevelés pedagógusképző helyein minden művészeti ág oktatójának meg kellett tanulnia játszani...) Körülötte lódenkabátba és liszteszsákba öltözött, vegyes életkorú túlélők hada absztrakt képeket fest, Klee és Kandinszkij modorában. Reneszánszát éli a színelmélet, a szín-hang-hangulat megfeleltetések megannyi költői rendszere, a dekorativitás és a nonfiguratív formatanulmányokból kiolvasható vizuális törvényszerűségek elemzése. Természetesen készülnek figurális alkotások is, melyeken romok, lótetemek és hullák láthatók, de a téma itt is felemel és messze röpít a modelltől, vagyis a kéznyújtásnyira lévő valóságtól. Gyermeki-realista módon ábrázolt (tehát meghökkentően, háborzongatóan valóságos) pusztulás közepén a trójai falovat láthatjuk, a Küzdelem Géniusát vagy éppen a Diadalmaskodó Erényt. Amilyen sikeresen kondicionált a háborúra néhány évvel korábban az ágyúmakettek, repülőmodelleket gyártó, agitációs plakátokat vagy a hátországi élet idilljét ábrázoló tananyag, most ugyanolyan szuggesztíven magyarázza: a művészet több és jobb, mint az élet, menedék és esély egy humánusabb világ megalkotására. (4)

A nyugatnémet rajztanításban honoló idillt igazolta az élet – az újjáépítés minden képzeletet felülmúló üteme, a gazdaság talpra állításának sikerei, a gyorsan normalizálódó, majd érezhetően javuló körülmények. A tantárgy lassan levetkezte a múzsai nevelés naiv romantikáját és elszántan látott hozzá a kiskorú lakosság civilizálásához. A hatvanas években megszületett, ma is az egyik alapvető tendenciának számító irányzata, az „*Esztétikai Nevelés*” („*Ästhetische Erziehung*”) tananyagában és követelményrendszerében a művészeti akadémiák és tudományegyetemek igényesség találkozott: megalapozott, tiszta elméleti rendszer párosult magas színvonalú művészeti gyakorlattal. Mint később sokan vezéralakjainak a szemére vetették, polgári ez a pedagógia, a szó jó és rossz értelmében egyaránt. Hagyományörző, hiszen gerincét a művészettörténet nagy korszakainak megismerése adja, és hagyományalkotó, hiszen kezdetben az új német állam polgári identitásának kialakításán munkálkodott. Mecénások, nem pedig fogyasztók – ábrázolók, és nem önkifejezők nevelésére vállalkozott, s ezt magas színvonalon meg is valósította. Az „*Esztétikai Nevelés*” elkötelezettje örömmel, de higgadtan szemlélte a gyermekrajzokat – nem vitte múzeumba, de nem is dobta félre őket. Míg Amerikában a gyermekművészet kultusza, a skandináv államokban a népművészeti gyökerű, kiváló nemzeti formatervezési kultúrát eredményező praktikus rajzpedagógia volt divatban, Európa keleti felén a természeti és mesterséges formákat reneszánsz pictor doctus-ként vizsgáló, szigorú rajzi feladatsorok váltakoztak az ünnepélyek és kortárs hősök sematikus

ábrázolásaival. A nyugatnémet iskolások számára viszont ugyanekkor a művészet és élet egyre távolabb került egymástól, s az előbbi írták nagybetűvel.

Az 1966/67-es gazdasági válságot a német társadalom számos rétege – elsősorban a diákok és progresszív tanáraik – a kapitalizmus legitimációs válságaként élték át. A hatvanas évek a szociológia, szociálpszichológia és az antiautoriter pedagógia fellendülését hozták. Dúlt a lakbérháború – Berlinben professzorok is beköltöztek a lebontásra ítélt olcsó bérű lakásokat feltörő és elfoglaló diákok kommunáiba. Akárcsak Nyugat-Európa és az Egyesült Államok többi részén, itt is zajlott a kikövetelt egyetemi reform, s a diákönkormányzatok, a „tanulócentrikus” tananyagok, programok és módszerek bevezetésének igénye hamarosan áttért az alsóbb fokú iskolákra is. A múzsai elveken nevelkedett, esztétikai ideálokat közvetítő, halkszavú esztéta-rajztanár egyre anakronisztikusabb figurává vált. A változások első jele a *szakmai folyóiratok újjáalakulása* volt: 1968-ban megújult a „Kunst und Unterricht” (Művészet és Nevelés) – a küllemében és tartalmában egyaránt szerény kivitelű szakácskönyvre emlékeztető orgánumból nívós társadalomtudományi elemzéseket, a kortárs művészeti életet elemző esszéket, publicisztikai jellegű, a nemzetközi kitekintést biztosító írásokat és „odamondogató” pedagógiai vitákat, karikatúrákat és pamfleteteket egyaránt közlő magazin lett. A pedagógiai irányt a művészetelmélettel cserélte fel, de megmaradt az igényes rajztanárok lapjának is az 1970-ben újrarendelt „Ästhetik und Kommunikation”. Mindkét orgánomot a széles nyilvánosságot kapott viták tették közismertté, melyek elsősorban a mindennapi élet, a politika és a művészet kapcsolatrendszerét értékelték újra. (5)

Mielőtt visszatérnénk tulajdonképpeni témánkhoz, a vizuális kommunikáció pedagógiájához, fontos áttekintenünk, milyen környezetben jelent meg, milyen *párhuzamos irányzatok* jellemezték a hetvenes évek nyugatnémet rajztanítását. (Annál is érdekesebb ez a körkép, hiszen az irányzatok máig élnek – némileg átalakulva, de napjainkban is az történik a rajzórán, ami a hetvenes években, botrányos újításként, a rebellis ifjú művész-tanárok fogalmazták meg.) Az, hogy egyszerre több irányzatról is számot adhatunk, maga is új jelenség: nemcsak a művészetben, hanem annak iskolai másában is lejárt a homogén korstílusok ideje – nincsenek már élő klasszikusok, akiknek szavára ezrek hájtják sutba az egyik eszközt vagy oktatási modellt, s húzzák elő a másikat. Egy-két évtizede még az egész osztály együtt, azonos ütemre emelte fel és lendítette a papíron a ceruzát... Hasonlóképpen a tanáraik is, szoros hierarchiában, egyszerre tértek át a hazafiasról a világpolgári tematikára, a realistáról az absztrakt ábrázolásmódra, a lineáris gyakorlatokról a színekkel való kötetlenebb játékokra. A hetvenes évek elején nemcsak a tanulók „szabadultak fel”, hanem mestereik is – a lázadás előbb lehetőség lett, majd divat, végül kötelesség – a modern vizuális nevelés legfőbb ismertetőjegye.

Persze nem csak és főleg nem a pedagógiai elvek és művészeti eszmények ellen folyt a harc. Az *akcionista művészetpedagógia* (Aktionistische Kunstpädagogik) képviselői például a kispolgári életmód és értékrend ellen szervezték demonstrációikat. Ennek az irányzatnak a szellemi ősei a diáklázadások, a hippy- és provo-mozgalmak, művészeti előzményei pedig a happening, a performance és az akció voltak. A nevelésben erre az irányzatra rímelenek a tekintélyvel alapuló, porosz szellemű iskola ellen lázadó magániskolai kezdemények (*Waldorf, Montessori, Jena-Plan*) és az új, lakóközösségi alapon szerveződő óvodák mozgalma, a „Kinderladen-bewegung”. Az akcionista pedagógia sajátos iskolamodelleket és működési formákat is kialakított (6), és a művészetoktatás számára új területeket hódított meg: az utcát, a bérházak közösségi tereit, a játszótereket, parkokat. Az akcionista rajztanítás tulajdonképpen a *szociálpedagógia és a kultúrpedagógia* elveit fordította le a művészet nyelvére. A tanuló saját értékeit, hétköznapi környezetét, nemzeti-etnikai szubkultúráját beépítve, érdeklődésének irányát követve tanulni segít, nem „civilizál”. Döntő szerepe van a bevándorlók, a nemzeti kisebbségek, az elmaradott települések és városrészek gyermekeinek integrálásában a német kultúra világába. Az „akcionista” címke azt sugallja talán, hogy valami spontán, rendetlen „antipedagógiáról” van szó, pedig a rajztanárok ezt is németes alaposággal művelik: az irányzat bölcsőjénél megjelent és egyre újabb tankönyvek, segédkönyvek és más taneszközök a legrigorózusabb szaktanácsadót is kielégítenék. (7) Ezekben a könyvekben a legvadabb játék is pontosan tervezett és célirányos, bár a változás, fejlődés, kiszámíthatat-

lanság éppúgy belefér a tantervbe, mint a feltétlenül közvetítendő információ és érték. Lényegét tekintve az akcionista rajzpedagógia azonban végül is iskolaellenes: szétfeszíti a rajzórák szűkre szabott kereteit, téma- és tantárgyközi együttműködést feltételez, nagy a műhelyigénye – tehát főként a tanórán, illetve iskolán kívüli szférában élt tovább. Mára úgy tűnik, megtalálta állandó kereteit: része a szabadidős kínálatnak, de jelen van az ifjúság politikai fórumain, a fiatalok művészetterápiás csoportjaiban, önismereti köreiben, tehát az élet számos területén.

A *Politikai-Szociális Rajztanítás* (politisch-soziale Kunstunterricht) irányzata társadalmi érzékenységét tekintve rokon az akcionizmussal, műfajai közül sok megtalálható a Vizuális Kommunikáció repertoárjában is, de a művésztől távolabb, a mindennapi élet problémáihoz közelebb áll. Míg a Vizuális Kommunikáció bírálja a tömegműveket, ez a rajzpedagógia új orgánumokat teremt: fő műfaja a plakát, újság és a dokumentumfotó. Megismerni, bemutatni, ráébreszteni – s talán megváltoztatni: olyan célok ezek, melyekhez a vizuális kifejezés csak eszköz, igaz, igen hatásos. A tanulók megrázó élményeket szereznek például a hajléktalanok menhelyein, a természeti katasztrófák sújtotta területeken, a giccs fellegváraiban vagy egy különös vallási szekta összejövetelén. Benyomásaikat képekben rögzítik, de csak azt ábrázolják, amit tapasztaltak, s csak azt nézik, ami tapasztalataik körébe vonható. A képzőművészet lényegében kívül marad ezen a körön, s vele a dokumentációra alkalmatlan, műves technikák, az „önmagukért való” anyag- és formakísérletek, a természetanulmányok. Az irányzat hívei az embert tanulmányozzák – álhatatosan és elkötelezetten. – Azt hihetnők, ez sem „rajzói” irányzat, pedig az: ma is sok száz iskolában ilyen szellemben telnek az órák, bár nem mindig a falakon belül. Kirándulni nemcsak a műemlékekhez lehet – a nyomornegyedek épp olyan közel vagy távol esnek...

Természetesen a hagyományos vizuális nevelési területek sem maradhattak ki az iskolai programokból. Sok ezer rajztanárnak az évszázados technikák, témák és művek jelentik az állandóságot, a művészi-tanári lét kereteit. A szép forma, műves munka a forrása a művész-kézműves öntudatnak, a „szakma” kontinuitásába vetett hitnek. A művészettörténet tanítása és a műalkotások elemzése területén is a hetvenes évek elején tűnt fel egy új irányzat, a *Kritischer Kunstunterricht (Kritikai Rajzpedagógia)*. A kulturális örökség megismerése mindig fontos része volt a német vizuális nevelésnek, most azonban jelentősen bővült a megismerendő alkotások köre: a múzeumi műtárgyak mellett megjelentek a köztéri szobrok, emlékművek, az utcaképet alkotó feliratok és tárgyak, s az eddiginél nagyobb hangsúlyt kapott az építészet és a megformált környezet tanulmányozása. Az „Eszztétikai Nevelés” irányzatában a tanuló ízlésének nevelésére remekműveket mutatnak be – a Kritikai Rajzpedagógia művelője az egyes korokat jellemző közízlés, művészetkép, mecenatúra megismertetésével elsősorban a mű és a társadalom változó viszonyrendszerét elemzi. A tanár vitaindító, nem pedig a műből egyértelműen kiolvasható eszmei mondanivaló ihletett tolmácsolója. Növendékeivel együtt maga is keresi még a választ olyan alapkérdésekre, mint a művészet funkciója napjaink valóságában, a műalkotás formai és tartalmi kritériumai (milyen tárgy, ábra vagy jelenség számít még vagy már esztétikai értéknek, és miért). Alapos művészettörténeti ismeretanyaggal és példatárral vérteti fel növendékeit, de nem elsősorban a klasszikus értékek tiszteletére, hanem az újak felfedezésére készít fel: megmutatja, hogyan fogadjuk be az új műfajokban születő közléseket, s beszélni is megtanít ezeken az új vizuális nyelveken. (8)

Bár az eddig ismertettek mind megtalálhatók napjaink német iskolájában, ám a hetvenes évek legfontosabb eredménye, a legnagyobb hatású, nemzetközi pedagógiai stílussá vált német eredetű irányzat mindenképpen a *vizuális kommunikáció*. Az irányzat első dokumentumai jelzik: itt a művészeti, pedagógiai, sőt, az általánosan vett művészeti fogyasztási hagyományokkal való gyökeres szakításról van szó:

„1. tétel:

A jelenlegi művészeti oktatás elméleti megalapozását a polgári-idealista motívumok bizonytalan és homályos recepciója jellemzi, miközben e motívumokat kiszakítják a maguk eredeti, konzisztens összefüggésrendszeréből. [...]

7. tétel:

A művészeti oktatást a mai formájában meg kell szüntetni. A helyébe nem valami technokrata szellemben megreformált szaktantárgy lép, hanem a „vizuális kommunikáció”, mint társadalomkritikai szak, mely ama teljesítményével legitimálja önmagát, mellyel a társadalom egészére kitekintő változásokhoz hozzájárul.” (9)

Az új tantárgy radikális elméleti alapjaira a lehető legprecízebben kidolgozott tananyagrendszer épült, amely a következő területekkel gazdagította a hagyományosan képzőművészetre és építészetre koncentrált rajzpedagógiát: *fényképezés, video, reklámgrafika és -film, képesújság, a televízió vizuális világa, képregény, díszlet-jelmez, maszk, smink, öltözködés, hétköznapi használati tárgyak, pop-kultúra (a zenét és ifjúsági irodalmat övező vizuális jelenségek világa), és a politikai mozgalmak képi rendszerei.* (10) Az új művészettelfogásból adódó tananyagrendszer oktatási-nevelési célokra lefordítva a következőképpen hangzik:

„A Vizuális Kommunikáció négy funkciója a Hesseni Alaptantervi Rendszer szerint:

1) *Kritikai funkció:* itt az oktatási cél a kritikai képességek: a megítélés, vitakészség, emancipált és racionális érvelés képességének kialakítása.

2) *Regeneratív (hedonisztikus) funkció:* célja az esztétikai jelenségekben való gyönyörködés, a művekkel való kapcsolatteremtés, a szociális érzékenység, a szeretetre és megőrzésre való készség fejlesztése.

3) *Kreatív (utópisztikus) funkció:* a hozzá tartozó oktatási-nevelési célok a fantázia, az alkotóképesség, a produktivitás, a találékonyság, és az anticipáció képességeinek kialakítása és fejlesztése.

4) *Kommunikatív (pragmatikus) funkció:* az artikulált kifejezés, a közlési kompetencia fejlesztése, az ezekhez szükséges gyakorlati-technikai készségek kialakítása, a szervezési és végrehajtási képesség nevelése.”

(11)

A Vizuális Kommunikáció népszerűségének csúcspontja a hetvenes évek végére esett. A nyolcvanas évek már újra a konsolidáció, a gazdasági fellendülés és az ezt kísérő társadalmi elégedettség időszaka – ekkorra már „hivatalos irányzat”, iskolai bizonyítványokban szerepel, mint elfogadott rajz tantárgyi alternatíva. Főiskolák által meghirdetett speciális tanári szak, amelyet immár számos pamflet és szakkönyv bírál mint megcsontosodott, a további fejlődést gátló rendszert. (12) Ellenzői szerint az irányzat a következő pedagógiai hibákban vétkes:

– elhanyagolja a vizuális képességek fejlesztését a verbálisak javára (érvelni megtanít, rajzolni nem)

– csak a kortárs művészetre és köznapi vizuális kultúrára koncentrálnak, s teljesen háttérbe szorítja a klasszikus művészeti örökség megismertetését (vajon értékesebb-e egy képregény, mint egy *Rubens*?)

– a művek képi értékeit háttérbe szorítva azok társadalmi üzenetére koncentrálnak (a szép formát észre sem véve az esetleg mögé bújtatott tartalmi manipulációt kutatja). (13)

A bírálatokban, ahogyan az már lenni szokott, van némi igazság. A Vizuális Kommunikáció legelszántabb hívei kétségtelenül arra törekedtek, hogy programjuk mássága nyilvánvaló legyen. Talán ezért száműzték a rajzteremből mindazt, ami a leghalványabbban is emlékeztetett a korábbi évtizedek oktatására. Mégis, az irányzat óriási értékeket halmozott fel: kipróbált és iskolai gyakorlatra alkalmazott egy sor olyan technikát, amelyet erre addig alkalmatlannak ítélték. Például napi munkaeszközzé tette a videokamerát, a számítógépet, a sokszorosító és nyomtató eszközöket és berendezéseket. Segédkönyvek tucatjai jelentek meg, amelyekből kiderült, nem szükségesek méregdrága berendezések, a vizuális nyelv új műfajai a hagyományos technikákkal is megvalósíthatók. Az alkalmazott grafika kelléktárát a hagyományos képzőművészeti kifejezőeszközökkel társítva olyan nyelvet adott a gyerekek kezébe, amellyel immár nemcsak álmaikat és érzelmeiket, de gondolataikat és indulataikat is érthető, közölhető, terjeszthető formába tudták önteni. A képi kifejezést az iskola, sőt a lakókörzet mindennapi kifejezési formájává tette, átformálta a közlés csatornáit és az üzeneteket egyaránt, s a rajztanításnak eddig nem

is remélt társadalmi súlyt és rangot adott. Végső soron, az új pedagógiát megvalósító rajztanár volt az, aki lehetőséget adott egy tinédzser-nemzedéknek: a „hatvannyolcasok” kisöccseinek és később a gyermekeinek is arra, hogy megszólaljon egy olyan tantárgy keretében, ahol hagyományosan a csodáló-befogadó és a szorgalmas utánczó passzív szerepeire kényszerült.

A Vizuális Kommunikáció megjelenésével a német rajzpedagógiában új tanárgeneráció lépett a színre: a XIX. század végének pedáns iskolamestere, a XX. századelő bohém művésze, a Bauhaus tudósa vagy technokratája, a hitleri évtized elvakult patriótája és a háború utáni, világtól elvonult idill szelíd őre után a hetvenes években a *politikus-tanár* lendületes, fiatalos alakja jelenik meg az újjárendezett, műteremből műhelyé alakított rajzteremben. A kellemes hangulat, a kikapcsolódás, elgyönyörködés és egyéni alkotás óráit a rácsodálkozás, szenvedélyes vita, csoportos munka váltja fel. Műemléktűrák helyett jólismert környékbeli helyszínekre vezet az út, de a felismerések ugyanolyan fontosak, a megrendülés nem marad el. Most Magyarországon is aktuálissá vált, választható alternatíva lett a Vizuális Kommunikáció. (14) Az időzítés szerencsésebb nem is lehetne, a német tananyagok és tanulságok megismerhetők, a zsákutcák elkerülhetők.

JEGYZET

- (1) *Giffhorn Hans*: Kunst, Visuelle Kommunikation, Design. (Művészet, vizuális kommunikáció, design). Tankönyv a középiskolák számára, a 7. osztálytól. J.B. Metzler, Stuttgart, 1978. 1. p.
- (2) I.m. III.-IV. p.
- (3) A nyugatnémet rajztanítás történetének 100 évét: az 1872-es népiskolai kezdetektől 1972-ig, a vizuális kommunikáció irányzatának megjelenéséig terjedő időszakot bemutató nagyszabású gyermekrajz- és fotókiállításához kapcsolódó dokumentumkötetek gazdagon illusztrált, rövid és szellemes kommentárokkal ellátott áttekintést nyújtanak a társadalmi események és rajzpedagógiai történések kapcsolatairól: *Dunkel Ole és Kerbs Diethardt (szerk.): „Kind und Kunst. Geschichte des Zeichnen- und Kunstunterrichts.”* (A gyermek és a művészet. A rajzolás- és képzőművészettanítás története.) Bund des Deutschen Kunstzieher (BDK), Hannover, 1980.
- (4) A *háború és béke* témája a rajztanítás német elméletirői szemében mindmáig központi kérdés – a múlttal való szembenézés egy sajátos formája. 1984-1987 között nemzetközi munkacsoport dolgozta fel, hogyan jelentkeznek ez a sajátos „tematika” nyolc európai ország XX. századi vizuális nevelésében, s milyen tanulságok vonhatók le mindebből a kortárs manipulációk felfedésére. A rajzpedagógusok világszervezete, az INSEA 1987-es, hamburgi konferenciáján bemutatott nemzetközi kiállítási anyagot tanulmánykötet dolgozta fel: *Scholz Otfried és Schirmer Eva (szerk.): „Krieg und Frieden in der Kunstpädagogik”* (Háború és béke a művészetpedagógiában.) Berlin, Hochschule der Künste, 1988
- (5) Néhány jelentősebb vitacikk-sorozat a hetvenes évek elejéről: „A képzőművészetek funkcióváltása a mai társadalomban”; „Az áru-esztétika kritikája”; „Áru-e a művészet?”; „Esztétikai nevelés = politikai nevelés?”
- (6) A legismertebb, a nevelési céllal tervezett közösségi akciók elvén alapuló és máig működő (bár támogatás híján állandó veszélyben forgó program a „Stadt-als-Schule” (A város, mint iskola) hálózat. Módszerének lényege, hogy hagyományos tanterv és iskolaépület nélkül, a településen adódó, a fiatalok számára érdekes helyszíneken tanulási alkalmakat biztosít (pl.: kézműves mester műhelye, gyár, mezőgazdasági üzem stb. igénybevétele oktatásra), és közös cselekvési lehetőségeket (pl. búcsú, környezetvédelmi megmozdulás, kulturális rendezvény) kihasználva életközeli oktatási programot biztosít zömmel a reguláris oktatásból kirekedt fiatalok számára. Az ilyen iskolákban reguláris rajztanítás nincs, de a tanulóknak számos lehetősége van rá, hogy foglalkozzanak a vizuális önkifejezés különféle formáival, mesterségeket gyakoroljanak vagy képi üzeneteket fogalmazzanak meg. A program magyar változatainak kidolgozása folyamatban van.
- (7) A legtöbb könyvet ehhez az irányzathoz a müncheni Pädagogische Aktion (PA) adta ki. Talán a legjobb módszertani sorozatuk a *Mayerhofer Hans – Zacharias Wolfgang (szerk.): Kulturpädagogisches Lesebuch I.-IV.*, 1989-1992, München, PA. A gyerekeknek is készítenek könyveket és szóróanyagokat, közülük „történelmi jelentőségű” a fenti szerzőpár Fernseh-Spiel-Buch (TV-Játék-Könyv), Parabel Verlag, 1970 című munkája, amely sokak szerint a legelső olyan német rajztankönyv, amely kizárólag a TV esztétikájáról és képcsínálási, képnézési fortélyairól szól. Kulturpädagogik – Berichte aus der Praxis (Kulturpedagógia-jelentések a gyakorlatból) címmel az aachnei „Aber Hallo” Társaság is rendszeresen ad ki füzeteket.

- (8) Az irányzat klasszikus műveit *Gunter Otto* esztéta és neveléstudományi szakember írta, aki a Hamburgi Egyetemen megalapította a német vizuális nevelés egyetlen, tudományegyetemen működő oktató- és kutatóbázisát. 1978-ban először kiadott, s azóta is rendszeresen újrafolytatott alapművei: *Didaktik der Ästhetischer Erziehung* (Az esztétikai nevelés módszertana) és *Texte zur Ästhetischer Erziehung* (Szövegek az esztétikai neveléshez). *Georg Westermann Verlag, Braunschweig, 1978.*
Legutóbbi munkája a műelemzéselmélet és -tanítás nemzetközi irányzatainak szintézise: *Otto, Gunter – Otto, Maria: Perzepte.* (Kb.: Perceptumok. A műalkotások befogadási modelljei.) *Friedrich Verlag, Hamburg, 1987*
- (9) *Adhoc-Gruppe Visuelle Kommunikation (IKAE Frankfurt): Vizuális kommunikáció. Tételek egy tantárgy társadalmi megalapozásához.* In: *S. Nagy Katalin* (szerk.): *Művészet-szociológiai Szöveggyűjtemény II.* Tankönyvkiadó, 1990, id. old. 350.
- (10) A tantervkészítés elméleti alapjairól magyarul: *R. Möller, Heino: Művészeti oktatás és vizuális kommunikáció.* In: *S. Nagy* (szerk.) I.m., 345-348. p.
- (11) A Hesseni Művelődési Minisztérium által 1971-ben kiadott tanterv idézett részletét közli: *Dunkel és Kerbs* (szerk.) I.m. 89. p.
- (12) A legnagyobb hatású ellen-művek természetesen azt vallják, hogy a bennük foglaltak valójában a Vizuális Kommunikáció legigazibb megvalósulásai. A hagyományos látásnevelés: a természettanulmányokon és művészettörténeti elemzéseken alapuló klasszikus rajzpedagógia újabb alapműve például ezen a címen jelenik meg:
Helmut, Hartwig (szerk.): *Sehen lernen. Kritik und Weiterarbeit am Konzept Visuelle Kommunikation.* (Látni tanulni. A Vizuális Kommunikáció kritikája és továbbfejlesztése.) *Verlag M. Dumont Schauberg, Köln, 1976.*
- (13) A hatvanas és hetvenes évek német művészetpedagógiájának bőséges irodalomjegyzékkel és érdekes, bár igen tendenciózusan válogatott idézetgyűjteménnyel ellátott bírálata:
Giffhorn, Hans: Kritik der Kunstpädagogik. Chancen und Gefahren ästhetischer Erziehung. (A rajzpedagógia kritikája. Az esztétikai nevelés esélyei és veszélyei.) *DuMont Buchverlag, Köln, 1976.*
- (14) A Vizuális Kommunikáció, mint rajzpedagógiai irányzat elméleti alapjairól és gyakorlati megvalósításairól a Magyar Iparművészeti Főiskola könyvsorozatát jelentet meg. Ennek első kötete: *Kárpáti Andrea* (szerk.): *Bevezetés a Vizuális Kommunikáció elméletébe.* Szöveggyűjtemény. Tervezett megjelenés: 1993.